

7. *Ukrajinske doškillia: prohrama vychovannia ditej u dytiačomu sadku.* – Lviv: Red. vydav. viddil pry uprav. po presi, 1991. – 227 s.

Albul V.G. The tools for preschoolers' vocabulary development. The article shows that a person's vocabulary is one of the most important speech characteristics and it is formed at the pre-school age. Therefore, the pre-school education pays considerable attention to formation of their speech competence, including the lexical one, as a base element and the ultimate goal of preschoolers' lexical development.

The article determines vocabulary richness as a sign of a high level of speech development and examines the characteristics of various tools for the preschoolers' vocabulary development: theatrical activities, didactic games, communication of children with adults and peers and fine literature. Fine literature is characterized as a decisive tool for the formation of senior preschoolers' lexical competence. The peculiarities of different forms of senior preschoolers' vocabulary development has been analyzed, the article reveals effective methods and techniques of lexical literacy acquisition by children through literary read. The approaches to speech development and vocabulary enrichment of senior preschoolers by using literary works of different authors from Volyn region are described.

The article shows that children's vocabularies can be enriched as a result of developmental activities, through various forms of work with Volyn authors' literary works, starting from content describing and finishing with improvisations; during such work, the children can acquire new synonyms, antonyms, metaphors, epithets, comparisons and various grammatical forms of the Ukrainian language. Words are fixed and activated in their vocabulary through the repetitions of the words during various activities. The use of children's books also contributes to enrichment and revitalization of children's vocabularies through the formation of specific ideas and concepts, development of the ability to express their thoughts orally and development of the speech communication ability. As the result, children's speech became more vivid, figurative and expressive.

Key words: lexical competence, developmental tools, literary read, literary works of Volyn authors, speaking communication, vocabulary work.

УДК: 159.938

Болотнікова І.В.

ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ЧИННИКІВ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПРОФСПЛОК

Болотнікова І.В. Визначення загальних чинників професійного самоздійснення працівників профспілок. Робота присвячена актуальній проблемі професійного самоздійснення. У статті проводиться аналіз результатів експериментального дослідження, що було проведене у профспілкових організаціях, підпорядкованих Київській міській раді профспілок. В ході експериментального дослідження вивчалися закономірності професійного самоздійснення працівників профспілок. В результаті аналізу результатів проведеного емпіричного дослідження було визначено загальні значущі чинники професійного самоздійснення працівників профспілкових організацій

Ключові слова: професійна діяльність; професійне самоздійснення; зовнішньопрофесійне самоздійснення; внутрішньопрофесійне самоздійснення.

Болотнікова И.В. Определение общих факторов профессионального самоосуществления работников профсоюзов. Работа посвящена актуальной проблеме профессионального самоосуществления. В статье проводится анализ результатов экспериментального исследования, проведенного в профсоюзных организациях, подчиненных Киевскому городскому совету профсоюзов. В ходе экспериментального исследования изучались закономер-

ности профессионального самоосуществления работников профсоюзов. В результате анализа результатов проведенного эмпирического исследования были определены общие значимые факторы профессионального самоосуществления работников профсоюзных организаций

Ключевые слова: профессиональная деятельность; профессиональное самоосуществление внешнепрофессиональное самоосуществление; внутрипрофессиональное самоосуществление.

Вступ. Різні аспекти проблеми самоздійснення отримали достатньо широко висвітлення, як у спеціальній, так і філософській літературі у контексті розгляду таких явищ як самоактуалізація, особистісне зростання, особистісна майстерність, самореалізація, самотрансценденція, самоствердження, особистісне самоздійснення, самосвідомість, розвиток потенціалу, досягнення акме, життєвий шлях особистості, життєві сценарії, суб'єктна активність, смисложиттєві орієнтації, стиль і сенс життя, життєвий світ, онтологічні питання буття. Однак розмаїття підходів призвело й до багатьох суперечностей [1; 3]. До теперішнього часу не склалося єдиного визначення терміну «самоздійснення». Часто, під даним терміном розуміють зовсім різні феномени, або одні й ті ж феномени позначають різними термінами (наприклад, терміни «самоактуалізація» і «самореалізація» одні використовують як синоніми, інші говорять про їх принципову відмінність). Ще однією особливістю вивчення процесу самоздійснення стало його виділення як самостійної, «наднормативної» активності людини на противагу адаптації, але не було проведено розмежування різних форм її (активності) проявів (тобто способів самоздійснення) [4; 8]. І, нарешті, практично не представлено досліджень, присвячених диференційному аналізу процесу професійного самоздійснення.

Недостатня вивченість проблеми професійного самоздійснення зумовлює актуальність експериментального вивчення питань взаємозв'язку способів самоздійснення з віковими та особистісними особливостями людини, ролі мотиваційно-смилових, особистісних, біографічних чинників самоздійснення в контексті вікового розвитку, особливостей індивідуально-типологічних варіантів професійного самоздійснення [2; 5; 7].

Робоча гіпотеза базується на припущенні, що особистісні, мотиваційно-смилові, вікові та індивідуально-типологічні особливості людини обумовлюють ефективність її професійної діяльності і, таким чином, впливають на способи і рівень її професійного самоздійснення. Тому експериментальне дослідження та визначення загальних чинників професійного самоздійснення працівників профспілкових організацій створюють необхідне підґрунтя для визначення психологічних закономірностей професійного самоздійснення особистості.

Мета дослідження - здійснити аналіз емпіричного дослідження та визначити загальні чинники професійного самоздійснення працівників профспілкових організацій.

Виклад методики і результатів досліджень. Експериментальне дослідження проводилося у профспілкових організаціях, що підпорядковуються Київській міській раді профспілок. Загальна кількість досліджуваних - 32 працівника профспілок різного віку і статі.

Під час дослідження було використано такі методики:

1. Опитувальник професійного самоздійснення;
2. Самоактуалізаційний тест Е. Шострома (САТ);
3. Шкала самоефективності Р.Шварцера та М. Єрусалова;
4. Мотивація професійної діяльності (методика К. Замфір у модифікації А. Реана);
5. Багатофакторний опитувальник лідерства;
6. «Комунікативні і організаторські схильності» В.В. Синявський, В.А. Федорошин (КОС);
7. «Шкала емоційної стабільності – нестабільності (нейротизму)» Г.Айзенка.

Визначення чинників професійного самоздійснення засновувалося на використанні лінійного регресійного аналізу (метод Stepwise). Статистична обробка показала, що переважна більшість використаних методик містить показники, які за результатами регресійного аналізу можна розглядати в якості виражених чинників професійного самоздійснення фахівців.

Результати обробки даних для визначення чинників **загального рівня** професійного самоздійснення профспілкових працівників можна побачити в Таблиці 1.

Таблиця 1

**Регресійні моделі предикації
«загального рівня професійного самоздійснення»**

Модель	R	R ²
1	0,69	0,47
2	0,76	0,62
3	0,80	0,63

Предиктори: 1) «самоефективність»; 2) № 1 та «внутрішня професійна мотивація»; 3) №№ 1-2 та «компетентність у часі».

Примітки: показник № 1 отримано за методикою «Шкала самоефективності Р.Шварцера та М. Єрусалова»; № 2 – за методикою «Мотивація професійної діяльності»; №3 – за Самоактуалізаційним тестом.

Вищенаведені результати засвідчують, що наявність у фахівців високого рівня самоефективності - впевненості людини щодо її здатності організувати і здійснити власну діяльність, необхідну для досягнення певної мети - справляє найбільш виражений вплив на можливість професійного самоздійснення, що доводиться наявністю високого коефіцієнта множинної регресії $R = 0,69$ та кількості поясненої дисперсії $R^2 = 0,47$. Отримані результати також наочно свідчать, в цілому узгоджуючись із існуючими в психології уявленнями, що саме без внутрішньої професійної мотивації – мотивації, пов'язаної не з зовнішніми обставинами (покараннями або заохочуваннями), а зумовленої самим змістом діяльності й вираженою в почутті власної компетенції, впевненості в своїх силах і намірів, задоволеністю результатами своєї праці, неможливий такий особистісно-професійний феномен як професійне самоздійснення. Тому саме внутрішня професійна мотивація є другим за

значущістю чинником загального професійного самоздійснення працівників профспілок ($R = 0,76$; $R^2 = 0,62$). В якості третього чинника досягнення фахівцем високого загального рівня професійного самоздійснення визначено показник шкали «компетентності у часі» Самоактуалізаційного тесту, який характеризує здатність суб'єкта жити теперішнім часом, тобто переживати теперішній момент свого життя в усій його повноті, відчувати нерозривність минулого, сьогодення і майбутнього, тобто бачити своє життя цілісним, що свідчить про високий рівень самоактуалізації особистості ($R = 0,80$; $R^2 = 0,63$).

Найсуттєвішим чинником рівня **внутрішньо професійного** самоздійснення фахівців виявилася «самоефективність» (см. Таблицю 2). Коефіцієнт множинної регресії $R = 0,70$; $R^2 = 0,48$.

Таблиця 2

**Регресійна модель предикації
«рівня внутрішньо професійного самоздійснення»**

Модель	R	R ²
1	0,70	0,48

Предиктор: «самоефективність», отриманий за методикою «Шкала самоефективності Р.Шварцера та М. Єрусалова».

Отже, емпірично доведено, що істотною передумовою високого рівня внутрішньо професійного самоздійснення фахівця, який характеризує його професійне самовдосконалення, спрямоване на підвищення професійної компетентності та розвиток професійно-важливих якостей, є його всебічна здатність до інтеграції власних когнітивних, соціальних та поведінкових компонентів задля здійснення цілеспрямованої та результативної професійної діяльності.

Таблиця 3

**Регресійні моделі предикації
«рівня зовнішньо професійного самоздійснення»**

Модель	R	R ²
1	0,55	0,30
2	0,68	0,46
3	0,75	0,57
4	0,80	0,64
5	0,84	0,70

Предиктори: 1) «самоефективність»; 2) № 1 та «компетентність у часі»; 3) №№ 1-2 та «внутрішня професійна мотивація»; 4) №№ 1-3 та «надання самостійності підлеглим»; 5) №№ 1-4 та «гнучкість поведінки».

Примітки: показник № 1 отримано за методикою «Шкала самоефективності Р.Шварцера та М. Єрусалова»; №№ 2 та 5 – за Самоактуалізаційним тестом. № 3 – за методикою «Мотивація професійної діяльності»; № 4 – за Багатофакторним опитувальником лідерства

Проаналізуємо чинники рівня **зовнішньо професійного** самоздійснення (Таблиця 3).

Було побудовано 5 регресійних моделей, які є високоінформативними ($R = 0,55 - 0,84$; $R^2 = 0,3 - 0,7$). Показники таблиці свідчать, що найсуттєвішим чинником високого рівня зовнішньопрофесійного самоздійснення є самоефективність фахівця ($R = 0,55$; $R^2 = 0,3$). Оскільки самоефективність виявилася також найбільш вагомим чинником високого рівня і внутрішньопрофесійного самоздійснення, а також загального рівня професійного самоздійснення (см. Таблиці 1 та 2), ми можемо зробити висновок про те, що самоефективність є визначальним чинником всіх ланок професійного самоздійснення працівників профспілкових організацій. На другому місці по інформативності стоїть компетентність у часі ($R = 0,68$; $R^2 = 0,46$). Також вагомим чинником досягнення фахівцем високого загального рівня професійного самоздійснення та його складових, достатньо закономірно, як на наш погляд, визначено показник внутрішньої професійної мотивації ($R = 0,75$; $R^2 = 0,57$). Проаналізувавши дані Таблиць 1, 2 і 3 ми бачимо, що показники самоефективності, компетентності у часі та внутрішньої мотивації є найбільш вагомими чинниками високого загального рівня професійного самоздійснення та його складових. Отже, для психологічного забезпечення високого рівня професійного самоздійснення необхідно вжити заходів для підвищення рівня самоефективності, здатності сприймати власне життя цілісно, в нерозривній єдності минулого, сьогодення і майбутнього, а також внутрішньої професійної мотивації фахівців. Четвертою передумовою рівня зовнішньопрофесійного самоздійснення є надання самостійності підлеглим ($R = 0,80$; $R^2 = 0,64$). Це цілком закономірно, оскільки вміння організувати роботу підлеглих визначає ефективність роботи колективу в цілому. Останнім предиктором даної складової професійного самоздійснення виявилася гнучкість поведінки ($R = 0,84$; $R^2 = 0,70$), що визначає ступінь гнучкості людини у реалізації власних цінностей у поведінці, взаємодії з оточуючими, здатність швидко та адекватно реагувати на ситуацію, що змінюється.

Висновки

Проведене дослідження дозволило виділити за силою впливу такі чинники професійного самоздійснення працівників профспілкових організацій. Найбільш вагомим та інформативним чинником загального рівня професійного самоздійснення ($R = 0,69$; $R^2 = 0,47$), а також внутрішньопрофесійного ($R = 0,70$; $R^2 = 0,48$) та зовнішньопрофесійного ($R = 0,55$; $R^2 = 0,3$) самоздійснення виявилася **самоефективність** фахівця. З цього витікає, що самоефективність - впевненість людини щодо її здатності організувати і здійснити власну діяльність, необхідну для досягнення певної мети - справляє найбільш виражений вплив на можливість професійного самоздійснення. Цей чинник набуває особливого значення в роботі профспілкового ватажка, адже без впевненості у власних професійних здібностях та знаннях неможливо вести за собою інших.

Другим за інформативністю чинником, що разом з самоефективністю обумовлює високий загальний рівень професійного самоздійснення ($R = 0,76$; $R^2 = 0,62$), а також разом з самоефективністю та компетентністю у часі

обумовлює високий рівень зовнішньопрофесійного самоздійснення ($R = 0,75$; $R^2 = 0,57$), виявилася **внутрішня професійна мотивація**. Отже, саме без внутрішньої професійної мотивації – мотивації, пов'язаної не з зовнішніми обставинами (покараннями або заохочуваннями), а зумовленої самим змістом діяльності й вираженою в почутті власної компетенції, впевненості в своїх силах і намірів, задоволеністю результатами своєї праці, неможливий такий особистісно-професійний феномен як професійне самоздійснення працівника профспілок.

Третім суттєвим чинником як загального рівня професійного самоздійснення ($R = 0,8$; $R^2 = 0,63$), так і рівня зовнішньопрофесійного самоздійснення ($R = 0,68$; $R^2 = 0,46$) виступає **компетентність у часі**, що характеризує здатність суб'єкта жити теперішнім часом, тобто переживати теперішній момент свого життя у всій його повноті, відчувати нерозривність минулого, сьогодення і майбутнього, тобто бачити своє життя цілісним, що свідчить про високий рівень самоактуалізації особистості.

Достатньо суттєвими чинниками зовнішньопрофесійного самоздійснення виявилася така складова лідерської обдарованості, як **вміння надавати самостійності підлеглим**, що разом з вищеназваними показниками досягають інформативності ($R = 0,8$; $R^2 = 0,64$), а також **гнучкість поведінки** ($R = 0,84$; $R^2 = 0,70$). Гнучкість поведінки, що визначає здатність швидко та адекватно реагувати на ситуацію, що змінюється, набуває особливого значення у роботі профспілкового ватажка, оскільки є однією з його професійно важливих якостей.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні загальних чинників професійного самоздійснення та розробці системи психологічних заходів, спрямованих на сприяння професійному самоздійсненню працівників профспілок.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. Методологические проблемы психологии / К. А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Болотнікова І.В. Особливості професійного самоздійснення та самоактуалізації працівників профспілок / І.В.Болотнікова // Актуальні проблеми психології. Том V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – Вип.14. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2014. – С. 3-11.
3. Галажинский Э.В. Системная детерминация самореализации личности: Дис. ... д-ра психол. наук.: 19.00.01. / Э.В. Галажинский. – Томск, 2002. – 320 с.
4. Гуляс І.А. Самоздійснення як форма суб'єктності особистості. Секція Педагогічна психологія” /Інеса Анатоліївна Гуляс. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2009/Psihologia/53740.doc.
5. Зеер Э.Ф. Психология профессиональных деструкции / Э.Ф.Зеер. – М., 2005. – 240 с.

6. Казакова Т.В. Синергетический подход к проблеме самоосуществления человека / Татьяна Викторовна Казакова, Галина Алексеевна Паркайкина // *Фундаментальные исследования*. – 2008. – № 5. – С.24-26.
7. Климов Е.А. Путь в профессию / Е.А.Климов. – Л., 1979. – 235с.
8. Логинова И.О. Психология жизненного самоосуществления / Ирина Олеговна Логинова. – М.:Изд-во СГУ, 2009. – 279 с.

Spisok vikoristаниh dzherel

1. Abul'hanova-Slavskaja K.A. Strategija zhizni. Metodologicheskie problemy psihologii / K. A. Abul'hanova-Slavskaja. – М.: Mysl', 1991. – 299 s.
2. Bolotnikova I.V. Osoblivosti profesijnogo samozdijsnennja ta samoaktualizacii pracivnikov profspilok / I.V.Bolotnikova // *Aktual'ni problemi psihologii*. Tom. V: Psihofiziologija. Psihologija praci. Eksperimental'na psihologija. – Vip.14. – К.: DP «Inform.-analit. agentstvo», 2014. – S. 3 – 11
3. Galazhinskij Je.V. Sistemnaja determinacija samorealizacii lichnosti: Dis. ... d-ra psihol. nauk.: 19.00.01. / Je.V. Galazhinskij. – Tomsk, 2002. – 320 с.
4. Guljas I.A. Samozdijsnennja jak forma sub'ektnosti osobistosti. Sekcija Pedagogichna psihologija" /Inessa Anatoliivna Guljas. – [Elektronnij resurs]– Rezhim dostupu: http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2009/Psihologia/53740.doc.
5. Zeer E.F. Psihologiya professional'nyh distruktsiy / E.F.Zeer. – М., 2005. – 240s.
6. Kazakova T.V. Sinergeticheskiy podhod k probleme samoosushhestvlenija cheloveka / Tat'jana Viktorovna Kazakova, Galina Alekseevna Parkajkina // *Fundamental'nye issledovanija*. – 2008. – № 5.– S.24-26.
7. Klimov E.A. Put' v professiju / E.A.Klimov. – Л., 1979. – 235s.
8. Loginova I.O. Psihologija zhiznennogo samoosushhestvlenija / Irina Olegovna Loginova. – М.:Izd-vo SGU, 2009. – 279 s.

Bolotnikova I.V. Determination of the general factors of trade union employees' professional self-fulfilment. The article is devoted to the important issue of professional self-fulfilment. The article analyzes an experimental study performed at the trade union organizations subordinated to the Kyiv City Council of Trade Unions. The objective laws of trade union employees' professional self-fulfilment were studied during the experimental study. As a result of the experimental study analysis, the general factors of professional self-fulfilment of trade union organization employees were determined.

The performed study allowed us to determine factors of professional self-fulfilment of trade union organization employees by their influence. Self-efficacy of a specialist is the most important and informative factor of general professional self-fulfilment, as well as internal and external professional self-fulfilment. It means that self-efficacy – a person's confidence in his/her ability to organize and perform activities necessary for achieving certain goal - has the most significant influence on professional self-fulfilment. Internal professional motivation is the second most informative factor, which, together with self-efficacy, determines general professional self-fulfilment. Competence in time is the third significant factor of general professional self-fulfilment, as well as that of external professional self-fulfilment, which characterizes a person's ability to live in the present. Such a component of the leadership talent as a person's ability to give independence to subordinates is a sufficiently significant factor of external professional self-fulfilment, as well as behaviour flexibility, which, together with the above indicators reach the informative level. Behaviour flexibility,

which determines a person's ability to respond quickly and adequately to a changing situation, becomes particularly important for trade union leaders, since it is one of their professionally important qualities/

Key words: professional activities, professional self-fulfilment, external professional self-fulfilment, internal professional self-fulfilment.

УДК: 159.938

Войтович М.В.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ШКІЛЬНИХ ПСИХОЛОГІВ

Войтович М.В. Дослідження психологічних чинників професійного самоздійснення шкільних психологів. У статті розглядаються результати психодіагностичного дослідження психологічних чинників професійного самоздійснення шкільних психологів. Результати дослідження перевірялися за допомогою регресійного аналізу. Встановлено, що найвагомішими є наступні чинники: самоефективність, самоповага, шкала ціннісних орієнтацій та шкала поглядів на природу людини. Ці чинники впливають на професійне самоздійснення психологів системи середньої освіти, яке є одним із найважливіших форм їхнього життєвого самоздійснення, і характеризується високим рівнем розкриття особистісного потенціалу, розвитком їхніх здібностей, затребуваністю їхньої професійної кваліфікації, широким використанням їхнього професійного досвіду тощо. Дослідження чинників професійному самоздійсненню фахівців, і в їхньому числі – шкільних психологів, та сприяння професійному самоздійсненню фахівців можна розглядати як одну з найважливіших проблем сучасної вітчизняної психологічної науки.

Ключові слова: самоздійснення, професійне самоздійснення, чинники професійного самоздійснення, регресійний аналіз.

Войтович М.В. Исследование психологических факторов профессионального самоосуществления школьных психологов. В статье рассматриваются результаты психодиагностического исследования психологических факторов профессионального самоосуществления школьных психологов. Результаты исследования подверглись обработке при помощи регрессионного анализа. Установлено, что наиболее существенными оказались четыре фактора: самоэффективность, самоуважение, шкала ценностных ориентаций и шкала взглядов на природу человека. Эти факторы влияют на профессиональное самоосуществление психологов системы среднего образования, которое является одним из важнейших форм жизненного самоосуществления, и характеризуется высоким уровнем раскрытия личностного потенциала школьных психологов, развитием их способностей, востребованностью их профессиональной квалификации, широким использованием их профессионального опыта и т.д. Исследование факторов, профессионального самоосуществления специалистов, и в их числе – школьных психологов, и пособствование их профессиональному самоосуществлению можно рассматривать в качестве одной из важнейших проблем современной отечественной психологической науки.

Ключевые слова: самоосуществление, профессиональное самоосуществление, факторы профессионального самоосуществления, регрессионный анализ.

Постановка проблеми. Упродовж останніх років спостерігається стійка тенденція зростання інтересу суспільства до проблеми особистості в аспекті її творчого, інноваційного і професійного потенціалу, тому увагу науковців і широкого загалу привертає особистісний розвиток професіонала, який залежить